

ТАҚРИЗ

ба диссертатсияи Холов Точиддин Азизуллоевич дар мавзӯи «Нақши сармоягузори дар рушди кишоварзии обёришавандаи минтақа (дар мисоли вилояти Хатлон), барои гузаштан аз даври дуҷуми экспертизаи диссертатсия дар факултети менеҷмент ва идораи сайёҳӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.03 – Иқтисодиёти минтақавӣ ва ҳудудӣ.

Мухимияти мавзӯи таҳқиқот. Тавре Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қайд намуданд: «... минбаъд афзоиш додани истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ бисёр муҳим буда, истифодаи самараноки обу заминҳои қорам, технологияҳои инноватсионӣ ва агротехникаи пешрафта, аз ҷумла бунёди боғҳои интенсивӣ бояд таъмин карда шавад». Барои таъмини ҳадафи гузошташуда, сармоягузори дар он нақши меҳвариро иҷро мекунад. Зеро бинобар дуру дароз давом кардани вазъии бӯҳронии бахши кишоварзии кишвари мо, коҳишёбии нишондиҳандаҳо ҳам аз ҷиҳати молиявӣ ва ҳам дар ҷамъовариҳои зироатҳои кишоварзӣ ба амал омад. Бисёр субъектҳои кишоварзӣ аз нарасидани маблағҳои дастрасии қарзӣ, уҳдадорӣҳои иҷронашуда дар назди бӯҷет, фарсуда шудани техникаи кишоварзӣ аз сабаби баланд будани нархҳои захираҳои моддию техникаӣ ва паст будани нархи маҳсулоти тавлидшавандаи соҳа зарар мединанд. Илова бар ин омилҳои манфӣ, набудани дастгирии давлат боиси кам шудани сармоягузори ба соҳаи кишоварзӣ шудааст. Вазъии кунунии молиявии аксарияти ташкилотҳои кишоварзӣ ба онҳо ба мустақилона амалӣ намудани на танҳо тақрористеҳсоли васеъ, балки тақрористеҳсоли оддӣ имкон намендид. Маҳз ҳалли ҳаматарафа ва амиқи муаммоҳои дар боло овардашуда интихоби мавзӯи рисолаи номзадӣ мазкурро ба миён оварда, фикр мекунам ин мавзӯро яке аз масъалаҳои мубрами рӯз, муҳим ва дар айнаи ҳол ҳалталаб ба ҳисоб меравад.

Дар «Муқаддима» муҳимияти мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ ва замонавӣ будани он асоснок карда, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот, предмет ва

объекти он муайян гардида, нуктаҳои навоварии илмӣ, апробатсияи кор ва аҳамияти амалии натиҷаҳои бадастомада тавзеҳ дода шудааст.

Дар боби якум **«Асосҳои назариявии фаъолияти сармоягузори минтақавӣ дар соҳаи кишоварзӣ»** ҷанбаҳои назариявии сармоягузори кишоварзӣ, хусусиятҳои сармоягузорӣ ва нақши он дар раванди такрористеҳсолкунӣ дар соҳаи кишоварзии минтақа, таҷрибаи мамлакатҳои хориҷӣ оид ба ташаккули ва истифодаи сармоя дар заминҳои обёришавандаи минтақа мавриди баррасӣ қарор дода шудаанд.

Дар боби дуюм **«Ҳолати имрӯзаи сармоягузорӣ ба кишоварзии обёришаванда дар вилояти Хатлон»** ҳолати муосири обёршавандаи кишоварзӣ дар вилояти Хатлон, сарчашмаи асосии сармоягузорӣ оид ба беҳтар намудани ҳолати мелиоративии заминҳои обёришаванда дар минтақаҳои вилояти Хатлон, арзёбии самаранокии татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ ба заминҳои обёришавандаи вилояти Хатлон мавриди омӯзиш ва таҳқиқот қарор дода шудааст.

Дар боби сеюм **«Роҳҳои мукамалгардонии ҷалби сармоягузорӣ ба кишоварзии обёришавандаи вилояти Хатлон»** ном дошта, дар он самтҳои афзалиятноки сармоягузорӣ ба соҳаи кишоварзии обёришавандаи вилояти Хатлон, стратегияи мукамалгардонии фаъолияти сармоягузорӣ дар заминҳои обёришавандаи кишоварзии минтақа пешниҳод карда мешавад.

Дар «Хулоса ва пешниҳодот» натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ ҷамъбаस्त карда шудаанд.

Дарачаи наwgонии натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада ва нуктаҳои илмие, ки барои ҳимоя пешниҳод мешаванд. Дастовардҳои илмии нисбатан муҳиме, ки муаллиф мустақиман ба онҳо ноил гардида, ба ҳимояи ошкоро пешниҳод мешавад, аз инҳо иборатанд:

- дар доираи омӯзиши таҳқиқотҳои олимони хориҷӣ ва ватанӣ назарияи муаллифӣ оид ба сармоягузорӣ, ҳамчун сармоягузорӣ ба субъектҳои хоҷагидор бо мақсади гирифтани даромад ё фоида ва ба даст овардани самараи мусбати

ичтимоӣ ва ба афзоиши маҷмӯи маҳсулоти минтақавӣ мусоидаткунанда дода шуд;

- хусусиятҳо, омилҳо, унсурҳо, таснифоти сармоягузорӣ ва мавқеи тақрористеҳсолкунӣ дар соҳаи кишоварзии минтақа, инчунин таҷрибаи мамлакатҳои ИМА, Исроил, Австралия, Аргентина, Россия, Қазоқистон оид ба сармоягузорӣ ба кишоварзии обёришаванда мавриди омӯзиш қарор дода шуда, таҷрибаҳои ИМА, Исроил ва Австралияро ҳангоми истифодаи обёрии қатрагии дар ноҳияҳои камоби вилояти Хатлон истифода бурдан, тавсия карда шуд;

- модели регрессионӣ барои заминҳои обёришаванда аз ҳисоби буҷети маҳаллӣ ва ҳаққи хизматрасонии обрасонӣ таҳия карда шуд. Натиҷаҳои модели таҳиягардида нишон доданд, ки ҳангоми ба як воҳид зиёд гардидани ҳаҷми маҳсулоти кишоварзӣ (дар ҳолати бетағйр мондани ҳаҷми сармоягузорӣ), ҳаҷми заминҳои обёришаванда ба 0,094 фоиз зиёд мегардад, инчунин дар ҳолати ба як воҳид афзоиш ёфтани ҳаҷми сармоягузори заминҳои обёришаванда аз ҳисоби буҷети маҳаллӣ (ҳангоми бетағйр будани ҳаҷми маҳсулоти кишоварзӣ), ҳаҷми заминҳои обёришаванда ба 0,906 фоиз афзун мегардад. Аз ҳисоби ҳаққи хизматрасонии обёришаванда бошад, ҳангоми ба як воҳид баланд шудани ҳаҷми маҳсулоти кишоварзӣ (дар ҳолати бетағйр мондани ҳаҷми сармоягузорӣ), ҳаҷми заминҳои обёришаванда ба 0,056 фоиз зиёд мегардад, дар ҳолати ба як воҳид зиёд шудани ҳаҷми сармоягузори заминҳои обёришаванда аз ҳисоби ҳаққи хизматрасонии обрасонӣ (ҳангоми бетағйр мондани ҳаҷми маҳсулоти кишоварзӣ), ҳаҷми заминҳои обёришаванда ба 0,906 фоиз афзун мегардад;

- бо истифода аз усули арзиши ҷорӣ соф лоиҳаҳои сармоягузори вилояти Хатлон арзёбӣ карда шуд. Муайян карда шуд, ки дар тамоми лоиҳаҳои сармоягузорӣ барои беҳтар намудани сатҳи обёрии заминҳо дар вилояти Хатлон самаранокӣ дида мешавад;

- самтҳои афзалиятноки тавсеаи фаъолияти сармоягузорӣ дар кишоварзии обёришавандаи минтақа асоснок карда шуда, бо дарназардошти иқтидор ва бартариятҳои рақобатӣ ҷиҳати рушди бахшҳои пахтакорӣ, боғдорӣ ва кишти

дигари маҳсулотҳои озукаворӣ пешниҳодоти мушаххас коркард ва ироа шудааст;

- стратегияи идоракунии сармоягузорӣ дар соҳаи кишоварзии обёришавандаи вилояти Хатлон тавассути механизми ҷалби сармоягузорӣ, роҳҳои татбиқнамоии сармоягузорӣ, механизми идоракунии сармоягузорӣ дар заминҳои обёришавандаи кишоварзӣ таҳия ва пешниҳод карда шуд.

Асоснокӣ ва муътамад будани хулосаҳо ва тавсияҳое, ки дар диссертатсия зикр гардидаанд. Диссертант мафҳуми нави сармоягузорию пешниҳод намудааст – ин сармоягузорӣ ба субъектҳои хоҷагидор бо мақсади гирифтани даромад (фоида) ва ба даст овардани самараи (натичаи) мусбати иҷтимоӣ ва ба афзоиши маҷмӯи маҳсулоти минтақавӣ мусоидаткунанда мебошад. (С.24)

Ба андешаи диссертант муносибатҳои асосии фаъолияти сармоягузорӣ дар соҳаи кишоварзӣ тавассути механизми иқтисодӣ амалӣ карда мешаванд. (С.29)

Диссертант тавсия намудааст, ки ки таҷрибаҳои ИМА, Исроил ва Австралияро ҳангоми истифодаи обёрии қатрагӣ дар ноҳияҳои камоби вилояти Хатлон истифода бурдан имконпазир аст. (С.58).

Таҳлилҳои диссертант нишон додааст, ки сол то сол банақшагирӣ доир ба беҳтар намудани ҳолати мелиоративии заминҳои обёришаванда дар вилояти Хатлон кам ба нақша гирифта шуда истодааст. Агар дар соли 2015 4484 га замин барои беҳтар намудани ҳолатҳои мелиоративии замин ба нақша гирифта шуда бошад, ҳамин нишондод дар соли 2020 ба 3591 га баробар гаштааст, ки 78,4 фоизи соли 2015 мебошад. Сабаби асосии коҳиш ёфтани банақшагири оид ба беҳтар намудани ҳолати мелиоративии заминҳои обёришаванда дар вилояти Хатлон дар он аст, ки агар аз соли 2015 то соли 2018 заминҳои вилоят аз ҳисоби се сарчашма яъне буҷети маҳаллӣ, ҳаққи хизматрасонӣ ва лоиҳаҳои сармоягузорӣ татбиқ мешуд, ҳамин нишондод дар соли 2020 аз ду сарчашма яъне буҷети маҳаллӣ ва ҳаққи хизматрасонӣ татбиқ

гардида истодааст. Аммо иҷроиши нақша бошад барзиёд иҷро гардидааст.
(С.82)

Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо Хулоса ва натиҷаҳои диссертатсияи мазкур аз ҷониби Сарраёсати Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вилояти Хатлон (№1/34 аз 26.01. 2022), Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав (№1/105, аз 28.01.2022), барои истифода пешниҳод шуда, санад оид ба татбиқи амалии онҳо мавҷуд аст.

Нуқтаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар конференсияҳои илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ ва байналмиллалӣ (солҳои 2010-2020) пешниҳод гардида, дастгирӣ ёфтанд. Аз ҷумла дар конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ дар мавзӯи «Рушди гидроэнергетика - Рушди Тоҷикистон», 20-уми декабри соли 2018 дар Донишқадаи энергетикаи Тоҷикистон, мавриди баррасӣ қарор дода шудааст. Маводи таҳқиқотро инчунин ҳангоми хондани лексияҳо оид ба курси «Сармоягузорӣ», «Менеҷменти молиявӣ», «Баҳодиҳии лоиҳаҳои сармоягузорӣ», ҳамчунин ҳангоми хондани маърузаҳо дар курси махсус оид ба назарияи сармоягузорӣ дар ихтисосҳои иқтисодии Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав истифода бурдан мумкин аст.

Ҷои намудани таълифоти натиҷаҳои диссертатсия дар матбуоти илмӣ. Аз рӯи натиҷаҳои таҳқиқот 6 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳо ва нашрияҳои аз тарафи Комиссияи олии аттестационии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсиягардида ба нашр расидааст.

Мутобиқати диссертатсия ба ихтисосҳо ва самтҳои илм, ки аз рӯйи онҳо диссертатсия ба ҳимоя пешниҳод шудааст. Муқаррароти назариявӣ ва методологияи диссертатсия, объект, мавзӯ, наwgониҳо ва муҳтавои он ба бандҳои 1.6.Лоиҳаҳои инвеститсионии минтақавӣ: мақсад,объект захираҳо ва самаранокӣ. 1.24. Тараққиёти комплекси агросаноатӣ дар минтақаҳо, хусусиятҳои минтақавӣ ва маконии инкишофи ҳаҷагии кишлоқ. 1.25.Таъминоти инвеститсионии минтақаҳо. Танзими инвеститсияҳо дар

минтақаҳо. Мухити инвеститсионӣ бо назардошти воҳидҳои минтақавӣ-маконӣ. Баланд намудани диққатҷалбкунии инвеститсионӣ ва истифодаи самаранокии лоиҳаҳои инвеститсионӣ дар минтақаҳои Шиносномаи ихтисосҳои КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи ихтисоси 08.00.03 – Иқтисодиёти минтақавӣ ва ҳудудӣ мувофиқат менамояд.

Саҳми шахсии довталаб. Ҳамаи давраҳои иҷроиши нақшаи кори илмӣ, таҳияи мавзӯ, асосноккунӣ ва мубрамияти он, мақсади гузошташуда ва иҷрои вазифаҳо аз ҷониби муаллиф ба анҷом расонида шудааст. Дар чараёни таҳқиқот муаллиф нақши сармоягузорӣ дар рушди кишоварзии обёришавандаи минтақаро омӯхта, роҳҳои баландбардории онро коркард ва дурнамои рушди онро дар минтақаҳо таҳия намудааст. Натиҷаҳои таҳқиқотро дар шакли хулоса ва пешниҳодҳо дар мақолаҳои илмӣ пешниҳод намудааст.

Ба андешаи мо дар баробари ҷанбаҳои мусбӣ, диссертатсияи тақризшаванда дорои як қатор камбудию норасогӣҳо мебошанд, ки аз инҳо иборатанд:

1. Омӯхтани таҷрибаи давлатҳои ҳамсоя ва муқоиса намудани он бо кишвари мо ба ҳолати имрӯза сармоягузориро муаян менамуд.
2. Мухтавои параграфи 1.2 ҷамъбаст карда нашудааст.
3. Дар ҷаҳони муосир методҳои гуногуни таҳлили сармоягузорӣ мавҷуд мебошад, лекин диссертант танҳо аз методи дисконт истифода бурдааст барои таҳлили аниқ хуб мешуд аз дигар методҳо истифода мебуд.
4. Дар рисолаи пешниҳодгардида диаграммаҳо кам дида мешавад.

Бо иброи ҷунин нуқтаи назар метавон гуфт, ки диссертатсияи Холов Тоҷиддин Азизуллоевӣ ба камбудии номбаркардашуда нигоҳ накарда дар сатҳи зарурӣ омода карда шудааст ва аз ҷиҳати мазмун мутобиқи талаботҳои мавҷуда мебошад.

Автореферат ва мақолаҳои нашршудаи муаллиф таркиби асосии диссертатсияро фаро мегиранд ва дар асл натиҷаи таҳқиқро ҳамчун

дастоварди нави илмӣ ҳисобидан мумкин аст. Маводҳои асосии диссертатсия дар маҷаллаҳои илмӣ ва илмӣ-истеҳсолии тақризшавандаи КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба чоп расонида шудааст.

Дар маҷмӯъ мавзӯи кори диссертатсионии унвончӯ Холов Тоҷиддин Азизуллоевич дар мавзӯи «Нақши сармоягузорӣ дар рушди кишоварзии обёришавандаи минтақа (дар мисоли вилояти Хатлон)» ба талаботи тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз «30» июни соли 2021, №267 тасдиқ гардидааст ҷавобгӯ буда, муаллифи он ба экспертизаи давраи навбатӣ дар Шӯрои диссертатсионии 6D.KOA-014 назди Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон аз рӯи ихтисоси 08.00.03 – Иқтисодиёти минтақавӣ ва ҳудудӣ тавсия дода мешавад.

Муқарризи ҳолис:

Декани факултети гумрук ва таҳлили иқтисодӣ
номзади илмҳои иқтисодӣ



Бақоев Ш.С.